

Upitao sam dadilju, šapatom, nesvjesno je vabeć da zagolica u meni probuđenu jezoljubivu žicu:

— Baba, ima li čega u ovoj sobi?

Ona je shvatila.

— Ima, — rekla je tiho. A ja sam joj visio s usana.

— A čega ima? — dahnuh još tiše.

— Ima, — nastavi baba povinujući se mojoj želji čak i u padežu koji je bio postavljen u pitanju. — Ima. . .

— *jednoga Bućka!*

Bistar djetinji smijeh kao srebrno zvonce. Na babinim sjetnim očima odbljesnuo se zlatasti odraz osmijeha s njenih usta. Svojom blagom rukom povelala je moju ustreptalost i svratila je na laku stazu djetinje bezbrižnosti. Moja zapeta napregnutost rasplinula se kao čudom i razbila se o njen tihi osmijeh i krotke oči.

Jednom njezinom riječju, Bućko je bio stvoren. Stajao je tu, pred našim očima, živ i uobljčen. Vidio sam mu široku, nepravilnu glavu, koju su pravili još širom njegovi prosedi solupi, smiješni i nedolikujući jednom dječaku; vidio sam njegove okrugle, začuđene oči, njegovu kudravo naježenu kosu, njegov kratki, naivni nosić; a pod njim tanka usta nestalna oblika, vječito nemirna, spremna da lakim prelazom prime izraz veselosti ili grimasu plača. Vidio sam njegove duge, neskladne ruke i raširene noge, na kojima je nabadao kao na štakama. U hod se nemarno klatio, a u trku se razmahivao rukama i rešetao glavom. Sprijateljilo nas je odmah i njegovo smiješno lice.

— Hm! Bućko!

I opet sam prasnua u smijeh.

Otada, Bućko je postojao. Jedna jedina babina riječ imala je moć da ga odjednom i iz ničega stvori. I, kao i sve što je jednom stvoreno, kao i sve što je u jednom hipu samo pomišljeno, on poživje. I živjet će do konca, neporecivo i neuništivo.

Bućko, dakle, poživje svojim životom, provodeći dane kako je znao i umio, sa svojim nagnućima, slabostima, osobenostima, sa svojim nestašlucima, sa svojim strepnjama, i željama, i tjeskobama, sa svojim sumnjama i neodlučnostima, sa svojim mislima i vjerovanjima, sa svojim smiješnostima i naivnostima; i nadama, i bolovima — bogme kao i svaki drugi stvor. Svaki ga je dan upotpunjavao, svako mu je veće (jer o njemu sam najviše mislio pred spavanje) pridavalo nove crte i doprinosilo nove pojedinosti. Upoznavao sam malo pomalo njegove navike, njegove sklonosti, njegove netrpeljivosti, saznavao potankosti o njegovom životu. I tako sam na koncu znao kako bi u svakoj prigodi reagovao, što bi u datom momentu rekao, kako bi u datoj prilici postupio. Zadržavao se ponajviše na strmini iza kuće, pod prozorima sjenovitih odaja. Nije bio nametljiv ni previše bučan. Bio je prilično neuredan, nemaran, nimalo ambiciozan, i bilo mu je gotovo sasvim svejedno kako tavori. Mi djeca (jer ubrzo sam s njim upoznao i drugu djecu iz svojte i susjedstva i pričao im svaki dan poneku novu zgodu o njemu) često bismo mu se narugali, ponekad i obijesno, i bezobzirno. A on bi se samo odvrnuo od nas i odgegao razjađen uz brijeg, rešetajući glavom. Što je dosta rijetko kod djece, znao je i šutjeti. Katkad i po čitave dane. I njegove šutnje bile su možda značajnije od njegovih riječi.

XIII

Naveče pred spavanje, na plavičastoj ivici između sna i jave, najjače se razigravala mašta. Došao bi mi avetinjski spor i učaran ritam života oko mene: nepoznat

nemir pokucao bi na pragu svijesti, kao nagovještaj jednog kataklizma. Kroza me bi prostrujao hučniji ritam: slutnja da negdje van našeg uskoga kruga postoji drugi jedan prostor i tiče drugo jedno vrijeme. Tamo se — vaj, bez mene! — događaju velebna svijetla zbivanja!

Pod plavim djetinjim krevetom protjecala je ponornica: korablja na rječini vremena. A slutnja tog drugog prostora i tog drugog toka zbivanja rađala je neki mučan nesrazmjer, bolnu i čežnjivu podvojenost bića. Ovaj naš život, i ritam ovog našeg kruga, pa i život i ritam svakog drugog kruga, ma koliko življeg i zbivanjem bogatijeg od ovog našeg, i opet je samo jedan dioni život — samo jedan mrtvi rukavac vremena. I odatle: prva mutna raspinjanja žudnje za sveprisutnošću: o, biti u samoj jezgri događaja, u tački gdje se stječu i ukrštavaju sve niti! U samom središtu gdje se začinje vrijeme, gdje se iz ruku vječnosti odvija njegovo klupko!

I tad bi se raspjevala bezimena nostalgija. U njoj kao da su bili čudno udruženi i žudnja za nepoznatim i žal za nepovratnim. Postojala je neizdrživa ta sputanost realnim, ta zarobljenost sadašnjim časom, i to zatočenstvo u uskim granicama tijela. Svaki trenutak što je odmicao bivao je silno dragocjen, nenadoknadir; sve što se ma gdje odigravalo kao da je u neku ruku meni prikraćeno, meni oduzeto, ukradeno od mog rođenog života. Svaka mrtva stvar oko mene dobijala je tada živo srce i u njoj su damari odbrojavali časove nepovratnog. Trebalo se trznuti, prenuti. Trebalo je smjesta, neodložno nešto učiniti, poduzeti nešto u tom povodnju vremena. Dići se, i ne časeći časa krenuti. Krenuti, kao na otkupljenje jedne polovice mene, zakopane negdje u vasioni, davno, prije svih vremena. . .

Prve galaktičke sanjarije. Prva mađioničarska poigravanja s beskrajno velikim i beskrajno malim. (I to ne beskrajnost kao predstava mrtvih, statičkih olina, već iskra živog djetinjeg nemira kao neumorni koeficijent koji vrtoglavom požudom umnožava i umnožava, unedogled.) U tim razmjerima, iščezavalo je i gubilo se stvarno i svakidašnje. Cio naš stvarni prostor, s našim malim mjestancem šćućurenim podno golog masiva, i s čitavom zemaljskom kuglom, i čitav ljudski rod, s ognjicama svojih žudnja, s ponorima svoga bola i s buktinjama svojih radosti, i naše »beskrajno veliko«, »bezgranično« — prividali su mi se kao sićušni atom tvari u noktu malog prsta nekog ogromnog zvijera; koji, sa sebi sličnim bićima, u nekom višem, svome svijetu, sa vrućicama svojih žudnja i s ponorima svoga bola i s buktinjama svojih radosti, i sa svojim »beskrajno velikim« i »bezgraničnim« — i opet nije nego atom nokta nekog bića još višeg reda; a ovo, sa svoje strane, dolazi u isti takav odnos prema jednom još višem svijetu. I tako bez kraja i konca.

Od tih zamišljanja hvatale su omaglice i ponestajao dah. Nejakom tijelo sve je drhtalo. Slabija je sila što drži na okupu njegovu cjelokupnost, udovi su htjeli da se raspu i rasture. Čitavo je biće stremilo da sobom, kao laganim prorijetkim plinom, ispuni prostor. I taj je poriv rastvaranja, razdavanja ličnosti bio tako snažan i tako stvaran, da sam osjećao potrebu da me neka gruba i slijepe fizička sila spolja sa svih strana pritisne, da me zgrune, da me suzbije natrag u granice tijela. Mnogo godina kasnije, kad sam gledao mrke radnike na plan-tažama kako se tresu i poskakuju na šuštavom ležaju suhih lijana u kandžama tropskih ognjuština, te po nekolicina drugova posjeda na bolesnika da mu savlada to

iznuravajuće treskanje i treperenje, činilo mi se da u tom tresu prepoznajem starog znanca iz djetinjstva.

Još i danas, poslije toliko godina i poslije tolikih stvarnih i krutih udaraca, čini mi se da nikad kasnije nisam doživio silnijeg čuvstvovanja i strasnije patnje. Realna životna stradanja, tegobe praktičnog života, nešto su sasvim drugo. I, usudujem se reći, nešto mnogo manje. A možda ni dan-danas ne bih imao smjelosti da to kažem, kad me čitav dosadašnji život, sa svim njegovim iskustvima bola i doživljajima patnje, ne bi na to ovlašćivao. Ako čovjek ni po koju cijenu ne bi želio da se vrati u djetinstvo, ako bi čak pristao da se vrati u ma koje drugo doba i ma koju drugu situaciju svog minulog života radije nego u djetinjstvo, mislim da je to najviše i u prvom redu baš zbog te nemušte i bezimene djetinje patnje.

Bilo je sijaset religija i filozofija koje su tvrdile da čovjek ima dušu, i da je ta duša beskrajna i besmrtna. A često mi je bivalo čudno što nikad i nigdje nije postojalo vjerovanje da *dijete* ima beskrajnu i besmrtnu dušu, pa da je kasnije, kad odraste, izgubi. Djetinjstvo je puno beskrajna i besmrtnosti kao uvala zapljusnuta vjetrom sa pučine. Djetinja je duša sva satkana od ljaskanja bivstvovanja i nebivstvovanja, sva natrunjena odbljescima vječnoga. Tek mnogo kasnije shvatio sam da je to djetinjsko osjećanje — tako puno patnje, i tako blizu i ništavilu i neuništivosti — u stvari bilo samo ljaskanje, i migoljenje, i treperenje onog silnog, grdnog, neuništivog osjećanja života u meni, i one strahovite, neutažive žudnje za njom. Onog osjećanja života koji me je, makar i nepoznat, neprepoznat, makar i prerušen u svoju suprotnost, u igru potitavanja s ništavilom, u žeđ samouništenja, kroz čitav život vitlao i pratio.

XIV

Po sunčanu danu, smrt se djetetu priviđa kao nemogućnost, kao čist besmisao. Osjećanje vlastitog bića u djetetu tako je jako da rađa osjećanjem neuništivosti.

Djetinje *ja* ne podnosi negacije. Pomisao prestanka prosto je nespojiva s osjećanjem postojanja: *tā* njegova suština, sama njegova srž, i jest baš u tome, u tom vidu neuništivosti, u tom osjećanju vječnog trajanja.

Smrt je samo za druge. Ona pripada *ne-ja*. Ona je svojstvenost, ona je, štaviše, baš najprisnije obilježje onog širokog, prostranog, neprojenog *ne-ja* koje napram nama i svud oko nas stoji. — Smiješno! Čista proturječnost, apsurd! Kako bi se *ja* odjednom moglo da preobrne u svoju suštu suprotnost — u *ne-ja*!

Da, smrt je samo za druge. Ma koje od lica nadnesenih nad ogledalom jezera može da nestane. To će biti bolno, to će biti žalosno, ali, na koncu, to je samo nestanak jedne jedinke, i ništa više. To je, najzad, i sasvim prirodno. Sve drugo i dalje traje. I, najčešće, sasvim nepomućeno i neporemećeno traje. Ali ako *ja* zatvorim oči, odjednom nestaje sve. Prosjeda se čitavo jezero. To nije (ta shvatite, ljudi!) samo moja smrt, to je kataklizam svega! Našim nestankom nestaje sve, baš sve, pa i samo mjerilo postojanja i nepostojanja. Ono što vremenu daje tok, to su kucaji našeg srca u njemu; ono što prostoru daje prostornost, to je kretanje naše misli kroza nj. I stoga, našim nestankom ne ostaje upražnjeno tek naše mjesto u prostoru, već se sam prostor odjednom splošnjava u besprostornost, u nepostojanje. Jer prostor i vrijeme puki su žičani skeleti, kavezi u kojima su zarobljena naša bivanja i naša doživljavanja — krhki kavezi koji se udarcem dlana sklapaju u bezdimenzionalnost. — Smiješno! Ko je samo mogao izmisliti smrt!

I dijete se smije toj kukavnoj izmišljotini priglupih, pozemljušnih ljudi.

Gledao sam plavokosu djevojčicu u žalosti zbog smrti dobre bake. Plakala je uz majku rastrljavajući stisnutom šačicom suze po licu. Od napora joj se orosilo čelo i ulijepilo meko paperje na ivici kose. Onda se nešto zaigrala, i čas kasnije već je gledala u čudu majčinu žalost: »Što plačeš? Ta nije umro Bog!« — Nisu je shvaćali.

Pa jasno! Sasvim jasno! Umrlo je samo jedna — ma koliko draga, ma koliko dobra — bakica. Jedna jedinka. Nije umrlo sâmō načelo postojanja!

Ali, ako umremo mi — e, tad je već stvar sasvim drugačija!

Jer, na svijetu (uključivši tu, dakako, i svemir), ima svega izobilja, pa i beskonačno mnogo. A svemir je tako znatan, da nema te pojedinačne stvari čiji bi nestanak on uopće i osjetio. A tako je prostran i bogat, da nema stvari kojoj se u njemu ne bi našla zamjena, nadoknada, dvojniki. Samo je jedna stvar jedincata i nenadoknadviva u svemiru: to je *ja*. Doista, u čitavom svemiru postoji samo jedno jedino *ja*. I, ujedno, (gle čudna slučaja!), to je *ja* u čitavom svemiru jedina stvar koja postoji samo u jednom jedincatom primjerku. — Čudno! Čudno, ali ipak tako!

(Poslije mnogo godina posjetio sam tu istu plavu djevojčicu u bolnici. Život je bio prešao preko nje; umirala je od raka u utrobi. »Izvadili smo iz nje sve što se dalo izvaditi!« rekao mi je u hodniku doktor. Dva crna zaobručena oka ležala su kao dvije rupe u jastuku. Gledao sam je kao šupalj dub, ulište klica smrti. Eto, i nekadašnja plava djevojčica sa suncem u kosi sada je postala samo jedno drago, ubogo, pregaženo *ne-ja!*)

Djetinjstvo — pregršt besmrtnosti!

Smrt preza pred vedrim djetinjim okom, rasplinjuje se od zračenja djetinje duše. Dijete je zaštićeno od nje, zaogruto u plavu haljinicu besmrtnosti. Ipak, u oblačne dane, kad su djeca šutljiva i tiha, ona neopazice tuklizi u maleno srce i javlja se u nejasnoj stvari bivstvovanja. Dijete je ne prepoznaje, još joj ne zna imena ni slova, ali već se ježi od njezina hlada. Koliko puta djetinjom dušom promakne, neznana, smrt! I za njenim prolaskom, kud je ona pomela svojim crnim skutom, ostaje vir praznine... Kažem, dijete joj ne zna imena ni slave, ali u oblačne i besunčane dane osjeća na licu hladan dah vjetra za njenim prolaskom.

Negdje duboko zapretana u djetinjem biću leži jedna ćelija u kojoj tinja besmrtnost. A odmah do nje, u neposrednom susjedstvu, druga ćelija u kojoj drijeva smrt. One žive u dobrim susjedskim odnosima. I naizmjenice se javljaju, oglašuju se iz dubine — naša vječita popudbina i naši stalni saputnici, od početka do kraja. Njihov naizmjenični dvopjev jeste predivo našeg života.

XV

U oblačne dane, u dane smrti, kad nije bilo igre u hodniku i pričanja o Bučkovim zgodama ili kad bi mi dosadili razgovori staraca u blagovaonici, lunjao sam po tavanu.

Tavani građanskih kuća — sabirališta ostataka smrti! Sanduci stare prepiske, sanduci odjeće i stvari pomrlih osoba, isluženi predmeti svakodnevnne upotrebe, koje nekakav smiješni malograđanski pijetet čuva ustručavajući se da ih preda staretinaru ili ognju. Jer malograđanski sentimentalizam mora da svako osjećanje veže